

Bölgesel Ticaret Düzenlemelerinin Uluslararası Ticarete Etkileri

Destek mi, Köstek mi?

Özet

Son yıllarda bölgesel ticaret düzenlemelerinde hızlı bir artış gözlemlenmektedir. Bu durum aynı zamanda pazar serbestliği, ayrımcılık yapmama ve en fazla kayırılan ülke ilkeleri üzerine kurulmuş olan Dünya Ticaret Örgütü'nün çok taraflı ticaret sistemi amacına yönelik bir kaygıyı da beraberinde getirmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kaynaklarına göre, 31 Temmuz 2013 itibarıyla 575 Bölgesel Ticaret Düzenlemesi (RTA) bildirimini WTO tarafından kabul edilmiş olup, bunların 379 tanesi yürürlükte. RTA'ların sayısındaki artış küreselleşme olgusuyla yakından ilgili olup, küreselleşme ve yerelleşme aynı gerçeğin iki yönü olarak değerlendirilebilir. Bu yükselen eğilim, iş bu makalenin de ana temasını teşkil etmektedir. Küreselleşme ve yerelleşme birbirini tamamlayan süreçler midir yoksa birbirleriyle çatışan süreçler mi? Diğer deyişle, bölgesel ticaret düzenlemeleri ideal, entegre olmuş bir uluslararası ekonomi açısından bir destek midir yoksa bir köstek mi?

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Ticaret Düzenlemeleri, Çok Taraflı Ticaret Sistemi, Dünya Ticaret Örgütü, GATT, liberalleşme, bölgeselleşme

JEL Sınıflandırması:F01, F02, F13, F15, F19, F20, F40, F42, F43

Abstract

There has been rapid growth in the number of regional trade arrangements/agreements (RTAs) in recent years, giving rise to concern about their relationship with the WTO multilateral trade system (MTS) based on the market liberalism, non-discrimination and most favored nation principles. According to the WTO sources, as of 31 July 2013, some 575 notifications of RTAs had been received by the GATT/WTO. Of these, 379 were in force. The proliferation of the RTAs has been produced by the forces of globalization. Indeed, regionalization and globalization may be viewed as two sides of the same coin. This increasing trend causes to raise the central question of this research design: are globalization and regionalization complementary or conflicting developments? In other words, are these regional arrangements stumbling blocks or building blocks for a more integrated and successful international economy?

KeyWords: Regional Trade Arrangements (RTAs), Multilateral Trade System (MTS), WTO, GATT, liberalism, regionalism.

JEL Classification: F01, F02, F13, F15, F19, F20, F40, F42, F43

Giriş

Bölgesel ticaret düzenlemeleri, en genel şekliyle, genellikle birbirine yakın belli bir bölge içerisinde iki veya daha fazla ülke tarafından uygulamaya konulan tercihli ticaret uygulamalarını ve anlaşmalarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu haliyle RTA'lar iki temel şekilde ortaya çıkmaktadır: 1)Serbest Ticaret Bölgeleri (FTA, FreeTradeArea), 2)Gümrük Birlikleri. FTA'lar ile gümrük birlikleri arasındaki temel farklılık gümrük tarifelerinin uygulanması noktasında ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, FTA'lar üye olmayan ülkeler açısından bağımsız bir gümrük tarife uygulamasına cevaz verirken, gümrük birliğinde ise üye olmayan ülkelere de ortak bir gümrük tarifesi uygulanması icap etmektedir. RTA uygulamaları içerisinde büyük ağırlığı FTA'lar oluşturmaktadır. Nitekim WTO'ya bildiri yapılmış RTA'lar içerisinde büyük çoğunluğu FTA'lar oluşturmaktadır. Ülkemiz açısından bakıldığında, yirmiye yakın ülke ile FTA ilişkisi içerisinde olduğumuz müşahede edilmektedir. Gümrük Birliği uygulamaları açısından ise en gelişmiş örneği Avrupa Birliği sergilemektedir. Diğer gümrük birliği uygulamaları arasında MERCOSUR(Latin Amerika ülkeleri arasında oluşturulmuştur), SACU(Güney Afrika ülkeleri arasında),EAC(Doğu Afrika ülkeleri arasında) ve CAN(Güney Amerika ülkeleri arasında) yer almakla birlikte bu uygulamaların başarısı AB örneğine nazaran oldukça düşüktür. Hatta Afrika örneklerinin uygulamaya geçmesi pek de mümkün olamamıştır(Lynch, 2010: p. 15).

Dünya ticareti açısından önemli bir yer tutan RTA'lara ilişkin hususlar, uluslararası ticaret ve ekonomi yazını açısından da bir kısım hararetili tartışmalara şahitlik etmektedir. Özellikle GATT'dan WTO'ya geçişin yaşandığı 1995'li yıllar bu tartışmaların hararetlendiği bir dönemi işaret etmektedir. Dünya bütün bölgeleri kapsayan bir ticaret mekanizmasına,

kurumuna ve sistemine hazır mıdır? Yoksa bölgesel ticaret düzenlemeleri daha iyi bir seçenek mi sunmaktadır(The Economist, 1992, p. 60)? Gerçekten de uluslararası ticaretin başlıca uygulayıcısı olan gümrük görevlilerinin her kademesi dahil olmak üzere bu tartışmalara belli derecede aşina olması hem bir mesleki-akademik kaygı konusu hem de entelektüel bakış açısı olması bakımından önemli ve gereklidir. İş bu cümleden olmak üzere, RTA'ların uluslararası ticarete etkilerine ilişkin tartışmaları 2 ana kategori içerisinde değerlendirmek mümkündür. Birinci yaklaşıma göre RTA'lar uluslararası ticaret sistemi açısından engelleyici ve geriletici bir rol oynamaktadır. Bunlara göre, asıl geliştirilmesi gereken yerel ticaret oluşumları değil, çok taraflı ticaret yapılanmalarıdır. RTA'lar yapıları itibariyle ticaret saptırıcı bir rol oynamakta ve dünya ticaretinde sapma ve daralmalara yol açmaktadır. İkinci bir yaklaşıma göre ise RTA'lar ve uluslararası ticaret sistemi bir bütünün parçaları olup birbirlerini desteklemektedirler. Bu yaklaşıma göre ise RTA'lar ticaret saptırıcı değil, ticaret oluşturucu bir etkiye sahiptir. Ayrıca, RTA'lar; WTO'nun sistemin ana unsuru olduğu uluslararası ticaret sisteminin destekleyicisi ve yardımcıdır. Bunlardan başka, olaya daha farklı açılardan yaklaşan bir kısım yazarlar da bulunmaktadır.

Bu görüşlere ilişkin detaylara geçmeden önce, gümrük birliği yazınının seçkin yazarlarından ve öncüllerinden birisi olan Jacob Viner'in (1950) ilk olarak temas ettiği ve halen geçerli bir açıklama modeli olan gümrük birliğinin ticaret oluşturucu (tradedecreation) ve ticaret saptırıcı (tradediversion) etkileri üzerinde kısaca durulacaktır. Ticaret oluşturucu etki teorisine göre, eğer bir gümrük birliği (veya bunu diğer bölgesel düzenlemeler için de geçerli sayabiliriz) oluşturulmasından sonra anlaşma bağılları arasında bir refah artışına, dolayısıyla fiyatların düşmesine, milli gelirin artışına yol açıyorsa ticaret oluşturucu bir et-

kiden söz etmek gerekir. Diğer taraftan, oluşturulan bir gümrük birliği, kaynakların birlik dışında bulunan daha verimli ülkelerden birlik içerisinde bulunan daha az verimli ülkelere kaymasına yol açıyorsa, doğal olarak refah azalması ve fiyatların yükselmesine sebep oluyorsa ticaret saptırıcı bir etkiden söz etmek gerekir.

1. RTA'LARIN ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNİ ENGELLEDİĞİNİ SAVUNANLARIN GÖRÜŞLERİ

Bu görüşü savunanların önde gelenlerinden biri, aynı zamanda küreselleşme olgusunun yılmaz savunucularında olan ünlü (uluslararası) iktisatçı Jagdish Bhagwati'dir. Gerçekten de Bhagwati'ye göre küreselleşme insanlık tarihinin önemli bir gelişim aşaması olup, bu olgunun en önemli destekleyicisi de serbest ticaret düzenlemelerinin artırılmasıdır. Uluslararası ticaret ne kadar serbestleşirse küresel refah o kadar artacaktır. Bu bakımdan, RTA'lar serbest uluslararası ticarete bir engel teşkil etmektedirler. Bhagwati, (2008) tercihli ticaret anlaşmalarının uluslararası ticaret sisteminin(Multilateral Trade System: MTS) gelişmesine nasıl engel olduğunu açıklamaktadır. Ona göre, RTA'lar iki temel nokta itibarıyla MTS'nin önünde durmaktadır. Birincisi, RTA'lar ticaret saptırıcı vasıfları ön planda olan, ayrımcı yapılardır. Ülkeler, RTA'lar içerisinde bulunmalarının gerek siyasi/ideolojik gerekse hukuki yönleri itibarıyla, ekonomik karar alma süreçlerinde verimli kaynaklardan ziyade görece verimsiz kaynakları kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Örneğin, bir ülke bir eşyayı, bağlı bulunduğu birlik dışındaki bir ülkeden daha ucuza ve uygun şekilde alabileceksen, birlik tarafından konulan tarifeler ve koruma önlemleri dolayısıyla, birlik içerisinde yer alan başka bir ülkeden daha pahalıya ve daha az uygun bir şekilde almak zorunda kalmaktadır.

Bhagwati'nin üzerinde durduğu ikinci önemli noktada kendisinin tabiri ile makarna çanağı (spaghet-tibowls) olarak isimlendirilebilir. Makarna çanağı metaforu RTA düzenlemelerinin birbirine geçişik ve karışık olması dolayısıyla tercih edilmiş olsa gerek. Nitekim ülkeler kendi aralarında o kadar çok sayıda RTA düzenlemeleri yapmış durumdalar ki, aynı ülke aynı anda birçok anlaşmanın bağlı olabilmekte, anlaşmaların hükümlerinin uyumlaştırılması (gümrük uygulamaları bakımından menşe mevzuatını buna örnek olarak verebiliriz) büyük bir sorun teşkil etmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi halen yaklaşık 600 adet RTA düzenlemesi uygulamada bulunmaktadır. Bu sayıyı dünyadaki toplam ülke sayısına bölünce ülke başına yaklaşık 3 RTA düşmektedir. Yakın tarihlere kadar bir tek Moğolistan herhangi bir RTA'ya üye değildi, ancak bu ülke de APTA'ya (Asia-Pacific Trade Agreement) üyelik sürecinde bulunmaktadır.

RTA'ların MTS açısından engel teşkil ettiğini iddia edenlerin kullandıkları argümanlardan birisi de, RTA'ların global refahın yükselmesinden ziyade bölgesel ticaret bloklarının oluşmasına yol açmasıdır. Nitekim bu görüşün savunucularına göre önümüzdeki dönem küresel ekonomik gelişmeden ziyade bloklar arası bir ticaret savaşına gebe dir. Günümüz dünyasında 3 ana blok etkin rol almaktadır. ABD öncülüğündeki NAFTA, Avrupa Birliği ve ASEAN. Dünya ticaretindeki yönelime baktığımız zaman çekim merkezinin bu üç grup arasında olduğunu görmekteyiz. Özellikle Avrupa Birliği'nin ve bir yönüyle (coğrafi) NAFTA'nın bütünleşme yönünde atmış oldukları ileri adımlar, karşı bloklarını doğurmakta, ülkeler arasında ticaret serbestisinin sağlanması esas iken bloklar arası ve özellikle blok-içi ticaret serbestilerinde aşama katedilmekte ve dolayısıyla dünya ticaretinde bir sapma görülmektedir. RTA'ların şekli ne olursa olsun blok içerisinde ticaretin

arttığına ve entegrasyon seviyesi yükseldikçe ticaret hacminin de arttığına ilişkin pek çok inceleme ve çalışma bulunmaktadır (Ghosh&Yamarik, 2004). Ancak bu durum Wolfowitz ve De Rato gibi bir dönem uluslararası kuruluşların başkanlıklarını yapmış kapitalist uluslararası ekonominin yılmaz savunucuları, neoliberalerin tepkisini çekebilmektedir. Onlara göre, RTA'ların bir amaç olarak görülmesi çok uluslu taraflı ticaret açısından en büyük tehdit olma riski taşımaktadır. Oysa uluslararası ticaretin ikili ve bölgesel olandan ziyade, çok taraflı olana doğru kayması doğal ve küreselleşmeye uygun olmalıdır.

RTA'ları uluslararası sistem açısından tehdit olarak görenlerin en önemli argümanlarından birisi de aşırı bölgeselliğin oluştuğu ve RTA'ların kendi içlerinde düzenlenmiş ama dışarıya açık olamayan bir serbest ticaret olgusunu geliştirdiği yolundaki model ve tezlerdir. Bu konudaki en önemli çalışmalardan birisi, Frankel ve Wei (1998, p.78) tarafından yapılmış olup, oluşturdukları model sonucunda ilginç çıkarımlara ulaşmışlardır. Buna göre, tercihli ticaret sistemi batı bloğunun kendi içinde cereyan eden bir olgu olursa sistem açısından olumlu etkileri olacaktır. Söz konusu yazarların diğer bir çalışmasına göre (1996, p.348), bu durum çok taraflı ticarete geçiş ve onu destekleme bakımından bir sıçrama tahtası bile olabilecektir. Ancak tercihli ticaret oranlarının yüzde yüzlere yaklaştığı yerlerde oluşturulacak bir serbest ticaret uygulamasının aşırı derecede yerelleşmeye yol açacağı sonucuna ulaşmaktadırlar. Modellerinin nihai sonucu ise dünya ticaret sisteminin çok ciddi bir bölgeselleşme alanına (zone of excess iveregionalization) girmekte olduğudur. Bundan kaçınmanın yolu da GATT 24. Maddesinin uygulamasından olabileceğince uzaklaşmaktır. Diğer taraftan Hyclak (Hyclak 1989) RTA'ların küçük bir grup oluşturan ülkelerin kendi içlerinde serbest olan bir ticaret sistemi (managed free trade) kurma çabalarını uluslararası liberal ticaret sistemi için büyük bir tehdit olduğunu ifade etmektedir.

2. RTA'LARIN ULUSLARARASI TİCARET SİSTEMİNİ DESTEKLEDİĞİNİ SAVUNANLARIN GÖRÜŞLERİ

RTA'ların uluslararası ticaret sistemindeki yerine ilişkin teorilerin tamamı olumsuz yönde değildir. Özellikle yakın dönem uluslararası iktisat yazınında RTA'ların sisteme katkılarına dair pek çok şey yazılmaktadır. Destekleyici teorilerden en önemlisi, sistemin başat aktörü olan WTO ve liberal/neoliberal yazarlar tarafından ifade edilmektedir. Buna göre RTA'lar GATT Antlaşması ile izin verilen yapılanmalar olup sistem-içi unsurlardır. Nitekim GATT'ın 24. Maddesi gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmalarına belli şartlar altında izin vermekte olup bunları serbest ticaret sistemini geliştiren öğeler olarak görmektedir. Konulan şartlar da esas olarak serbest ticareti geliştirmeye matuf olup, oluşturulan birlik içerisindeki engellerin kaldırılması ve birlik dışındaki ülkelere yeni engeller getirilmemesi şeklinde ifade edilebilir. Bu haliyle RTA'lar, en fazla kayırılan ülke ilkesine getirilmiş izinli bir istisna olarak mütalaa edilebilir(www.WTO.org, 2013).

Destekleyici teorik yapılardan bir diğeri de ikinci en iyi teoridir(the second best theory). Buna göre, uluslararası ticaretin hiçbir engel ve bölgesel yapılanma olmadan yürütülmesi birinci en iyi teoriyi oluşturur. Ancak, gerek ülkesellik ilkesi gerekse reel politik/ekonomik unsurlar ilk iyinin uygulanmasını genellikle zorlaştırır. Bu durumda ikinci en iyinin, yani RTA'ların desteklenerek serbest ticaretin geliştirilmesi yolunun tercih edilmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Aslına bakılırsa, bu iki teoride aynı paranın iki yüzünden başka bir şey değildir(De Lombarder 2007, p.67). Bu yaklaşıma göre RTA'lar küresel çapta halledilmesi zor olan meseleleri görece daha sınırlı bir platform olan RTA'lar bünyesinde çözerek sisteme katkıda bulunmaktadır. Gerçektende 159 üyesi bulunan WTO içerisinde ortak bir çözüme ulaşmak, ulaşılsa bile yaptırım gücü bulunmayan bir

organizasyon içerisinde uygulamaları takip etmek oldukça sıkıntılıdır. Bu çeşit konular arasında fikri sınai mülkiyet haklarını, çevresel düzenlemeleri, yatırım ve rekabet politikalarını saymak mümkündür. Bu haliyle RTA'lar WTO'nun henüz yeterince etkin olamadığı, nüfuz edemediği alanlarla ilgili olarak düzenleyici işlemler koyabilmekte ve böyle WTO'ya ve uluslararası ticaret serbestliğinin artmasına takviye gücü sağlamaktadırlar.

Bir diğer yaklaşımda, WTO'nun temel ilkelerinden birisi olan ayrımcılık yapmama (non discrimination) ilkesinin tarihsel perspektifte açıklanışında ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere liberal uluslararası ticaretin esas merkezi olan WTO iki temel ilke üzerine bina edilmiştir. Pazar serbestisi ve ayrımcılık yapmama. Ayrımcılık yapmama ilkesi ise iki ana başlığa sahiptir: 1)En fazla kayırılan ülke kuralı (most-favorednationclause-MFN). Yani öz olarak, WTO üyesi bir ülkenin diğer bir üyeye sağladığı indirim aynı konuda başka WTO üyelerine de sağlamak zorunda olması; 2) Ulusal muamele (nationaltreatment). Yani, mallar bir ülkeye ithal edildiğinde o mallara en az yurtiçinde üretilen mallar kadar kayırılma sağlanması. Ayrımcılık yapmama ilkesinin tarihsel süreç içerisinde oldukça aşama katettiğini gözlemlemekteyiz. Nitekim, özellikle 19. yüzyılda yaşanan bölgesel entegrasyon hareketlerine baktığımızda ileri derecede ayrımcı ve ulusal kimlik oluşturmaya yönelik hareketler olduğunu müşahede ederiz. Bunlardan en meşhuru Alman Gümrük Birliği (German Zollverein-1834) olup netice itibarıyla Alman ulusal kimliğinin ve birliğinin kurulması ile sonuçlanmıştır. Yine, Romanya'yı kurulmaya götüren gümrük birliği de; Benelux ülkeleri arasındaki birlik de kapsamı sınırlı ve kısıtlayıcı yapılardır. Diğer taraftan 20. Yüzyıldaki ekonomik birleşme hareketlerine baktığımız zaman özellikle ilk dönemde entegrasyonun genelde gelişmiş ülkeler arasında (North-North) olduğunu gözlemlemekteyiz. Ancak bu yüzyılın sonlarına doğru (özellikle 1973 sonrası dönemde) daha geniş

kapsamlı merkez ülkelerle birlikte çevre ülkeleri de içine alan yapılanmaların ağırlık kazandığını görmekteyiz. Avrupa Birliği'nin bir batı Avrupa kulübü olmaktan çıkıp eski sosyalist cumhuriyetler de dahil olmak üzere pek çok ülkeyi bünyesine katması, NAFTA içerisinde bir kuzey ittifakına (ABD-Kanada) Meksika'nın dahil edilmesi (coğrafi ve eko-politik yönleri bir kenara) bu duruma örnek olarak verilebilir(Grilli 1997, p. 276).

3. DİĞER YAKLAŞIMLAR

RTA'ların uluslararası ticaret sistemi içerisinde oynadıkları role ilişkin bir kısım yazarların daha değişik argümanlarla hareket ettikleri görülmektedir. Bazılarına göre, RTA'ların sistemi geliştiren bir öge olarak görülmeleri sistemi ne kadar liberalize ettiklerine göre değerlendirilmelidir(Oxley 1990). Eğer RTA yapılanmaları piyasaların açıklığına yardım ediyorsa RTA'lar sistemi geliştiren öğeler olarak mütalaa edilebilir. Aksine, daha fazla bölünme ve alt kategorilere ayrılma ve böylelikle sistemin kapalılığa yönelmesine yol açıyorsa RTA'lar sistemi zedeleyen yapılar olarak görülmelidir.

Yine bir kısım yazar da, RTA'ların sistemi geliştirici yönde etkilerinin olduğunu ancak, etkilerinin o kadar büyütülmemesinin gerektiğini ifade etmektedir(Black hur stand Henderson 1993). Aynı yazarlar bu konuda tek istisna olarak AB uygulamasını göstermektedirler. AB uygulaması gerek uluslararası sisteme katkısı gerekse birlik içi gelişmeye yol açması itibarıyla dikkate alınması gerekli bir örnektir.

Sonuç

Gümrük teşkilatı dış ticaret politikalarının uygulayıcısı olması dolayısıyla teorik konulardan ziyade pratik yaklaşımlara odaklıdır. Her gün binlerce tercihli tarife işlemi, tercihli/tercihsiz menşe işlemi, kıymete ilişkin uygulamalar gümrük idarelerinde cereyan etmektedir. Bu gerçeklerden yola çıkarak, yukarıda

en temel hatlarıyla aktarılmaya çalışılan teorik çerçeve okuyuculara sıkıcı gelmiş olabilir. Ancak, iyi birer uygulayıcı olan gümrük teşkilatı mensuplarının teorik yaklaşımlara da yabancı kalmaması önemlidir. Bu cihetle, bir gümrük idaresinde hemen her gün binlerce uygulaması yapılan gümrük birliği ve serbest ticaret anlaşmaları merkezli işlemlere ilişkin akademik yaklaşımların da önemsenmesi gereklidir. İşbu yazı konuya bir girizgâh niteliği taşımaktadır.

Öyleyse sonuç olarak, RTA'ların uluslararası ticaret sistemi içerisindeki yerini nasıl değerlendirmek gerekir? Bu soruya cevap verebilmek için dünya ticaretindeki yönelimlerin ve büyümenin istatistikî verilerinin iyi analiz edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bilindiği üzere, WTO her yıl düzenli olarak ticaret istatistikleri yayınlıyor. Kurumun sitesinden yüklüce bir bilgi ve istatistik yığınınına ulaşmak mümkündür (http://wto.org/english/res_e/FTAtis_e). Söz konusu veriler içerisinde dünya ticaretinin genel yönelimlerine ilişkin bilgi ve tablolarla birlikte RTA'ların dünya ticaretindeki rollerine ilişkin de pek çok veriye ulaşılabilir. 2012 yılının istatistiklerine göre, 1948 yılında toplam dünya mal ihraç hacmi 59 milyar USD civarında iken, 2012 yılında bu rakam yaklaşık 18 trilyon dolar olmuştur. Keza dünyanın toplam ithal hacmi aynı yıl silsilesinde 62 milyar dolardan 18.2 trilyon dolara yükselmiştir. İkinci dünya savaşı sonrasında gözlenen bu büyük artış aynı zamanda RTA'ların da gerek nicelik gerekse nitelik olarak yükseldiği bir döneme tekabül etmektedir. RTA'ların rollerinin artmasıyla dünya ticaretinin büyümesi birbirine paralel süreçlerdir. Nitekim 2012 yılı verilerine göre dünya ihracat ve ithalat işlemlerinin çok önemli bir kısmı RTA'lar içi ve arası (özellikle AB, NAFTA ve ASEAN üçlüsü olmak üzere) işlemlerden teşekkül etmektedir. Dünya ticaret hacminde yıllar itibarıyla gözlenen büyük artışlar, RTA'ların dünya ticaretini daraltıcı değil bilakis genişletici yönde etkide bulunduğunu göstermektedir. Diğer taraftan

bu durum şöyle bir soruyu da akla getirmiyor değil. Ticaretin büyük kısmı belli bloklar arasında cereyan ediyorsa, bunun küresel refahın artışına yol açtığı sonucuna ulaştığımızı ifade etmek ne kadar gerçekçidir? Gerçekten de bu sorunun cevabı aktarmaya çalıştığım verili analiz düzeyiyle bir çelişki oluşturuyor. Çünkü küresel refah artışından (sayısal bir artış vakıa olmakla birlikte) ziyade bölgesel refah artışından söz etmek daha doğru olacaktır. Özellikle Sahra-Altı Afrika'sının durumuna bakılırsa durum çok net ortaya çıkmaktadır.

RTA'ların uluslararası ticaret sistemi içerisindeki yerini değerlendirirken ülkesellik ilkesinin de dikkatle ele alınması gerekir. Bu ilke temel olarak bir ülkenin siyasi, iktisadi, hukuki vb. konularda kendi ülkesi içerisinde egemen olmasını ifade eder. Bu haliyle bakıldığı zaman WTO merkezli olarak yürüyen bir uluslararası ticaret sistemi ülkesellik ilkesine ciddi bir tehdit oluşturur. Hiçbir ülke bir uluslararası kuruluşun tasallut ve tarassutu altına girmeyi dilemez. Bu bakımdan RTA'lar bir geçiş mekanizması rolü oynayabilir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, RTA'lar daha birbirine yakın (coğrafi, kültürel, ekonomik vb.) ülkeler arasında bir birlikteliği açıklamaktadır. Bir ülkenin böyle bir oluşum içerisine girmesi enternasyonal bir yapıya girmesinden daha kolay olacaktır. Böylelikle ülkenin de müdahil olduğu bir sistem içi liberalleşme süreci başlamış ve dolayısıyla uluslararası sistemin liberalleşmesine katkı sağlamış olacaktır. Ancak, bu noktada dikkat edilmesi gerekli husus, RTA'ların ülkeleri uluslararası sisteme entegre edici rol oynamalarıdır. Eğer daha fazla yerelci ve içe kapanık model oluşturulursa RTA'ların kapalı ekonomi modeline katkıda bulunacağını da akıldan çıkarmamak gerekir. Bu hususta en çarpıcı örneklerden birisini menşe uygulamaları oluşturmaktadır. Nitekim, bölgesel ticaret örgütlenmeleri arasında öylesine girift ve spesifik menşe düzenlemeleri yapılmakta ki, menşe konusu uluslararası ticareti

kısıtlayıcı bir argüman haline dönebilmektedir. Bhagwati'nin RTA'lara getirdiği eleştirinin temel dayanaklarından birisini bu konu oluşturmaktadır. Diğer taraftan gümrük uygulamasının bir diğer sacayağı olan kıymet konusunda aynı durum geçerli değildir, çünkü kıymet konusu GATT anlaşmasıyla belli bir düzene sokulmuştur.

RTA'ların uluslararası ticaret sisteminde oynadığı rolü değerlendirirken, RTA'ların oluşumuna yol açan sebeplerin de iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Gerçekten, bir ülke neden bir RTA'ya dahil olmak ister? Üstelik birinci en iyi seçenek veya otarşik bir yapı seçeneği önünde dururken! Bu sebeplerin iyi analiz edilmesi RTA'ların rollerinin iyi anlaşılması bakımından çok önemlidir. Ülkelerin bölgesel ticaret yapılanmalarına girmelerinin en önemli sebeplerinden birisi RTA'ların yabancı pazarlara erişim imkanı sağlamasıdır. RTA içerisinde oluşturulan düşük tarife düzenlemeleri bu amacın sağlanması hizmet eder. Bir ülkenin yabancı pazarlara erişiminin kolaylaşması, ülkesine yatırımların gelmesini de kolaylaştırır. Ülkelerin anti-damping, eş etkili vergiler ve diğer koruma önlemleri gibi ticaret politikası önlemlerinden korunmak istemeleri de bu tarz yapılanmalara dahil olmalarında etkili olmaktadır. Dünya pazarlarında rekabet edebilirlik seviyesini arttırması da RTA'ları cazip kılmaktadır. Ülkelerin RTA'lara girmesine ilişkin saiklerden; uluslararası sistem-RTA ilişkisini ele alan önemli bir sebep; RTA'ların ülkelere uluslararası ticaret alanında pazarlık gücü sağlamasıdır. Tek bir ülkenin WTO nezdinde oluşturacağı etkiyle bir blok olarak hareket eden bir yapının oluşturacağı etki kesinlikle bir olamaz. Özellikle ülke görece küçük ve önemsiz bir ülke ise hiçbir etkinliği olamayabilir. Bu durumda RTA'lar bir kısım ülkeler açısından uluslararası pazarlık aracı rolü oynarlar. Bu haliyle RTA'lar hem ülkesel gerekleri karşılayan hem de uluslararası sistemi geliştiren bir fonksiyon icra etmektedirler.

Sonuç itibariyle, bölgesel ticaret düzenlemelerinin, sistemi serbestleştirdiği ve önündeki engelleri kaldırdığı sürece, uluslararası ticaret sistemini geliştiren, ona yardım eden, onun bir parçası olan düzenlemeler olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Yaşadığımız yüzyılın en önemli özelliklerinden birisinin bloklar arası ticaret olgusu olduğu dikkate alındığında, bölgesel ticaret yapılanmalarının da ne derece önemli rol oynayacakları ortaya çıkacaktır.

Kaynakça

- * Anderson, K.&Blackhurst, R. (1993) Regional Integration and The Global Trading System. New York: St.Martin'sPress.
- * Baghwati, J. (2008) Termites in the Trading System: How Preferential Agreements Undermine Free Trade. New York: Oxford University Press.
- * De Lombaerde, P. (2007) Multilateralism, Regionalism and Bilateralism in Trade and Investment : 2006 World Report on Regional Integration. The Netherlands, Springer.
- * Frankel, J.A.,Wei, S.J. (1996) Can Regional Blocks be a Stepping Stone to Global Trade? A Political Economy Analysis. International Review of Economic and Finance. Vol. 5 Issue 4, pp. 339-448.
- * Frankel, J.A.,Wei, S.J. (1998) The Regionalization of the World Economy. Chicago: The University of Chicago Press.
- * Ghosh, S.,Yamarik, S. (2004) Does Trade Creation Measure Up? A Reexamination of Effects of Regional Trade Arrangements. Economic Letters, Vol. 82 Issue 2, pp. 213-219.
- * Greenway, D.,Hyclak, T. ve Thornton, R.J.(1989) Economic Aspects of Regional Trading Arrangements. New York: New York University Press.
- * Grilli, E. R. (1997) Multilateralism and Regionalism After the Uruguay Round. New York: St. Martin'sPress.
- * Lynch, D.A. (2010) Trade and Globalization : An Introduction to Regional Trade Agreements. Blue Ridge Summit, PA, USA:Rowman&Littlefield Publishing Group
- * Oxley, A.(1990) Folly of Trade Blocks. Far Eastern Economic Review. 149:34 p. 60.
- * The Economist (1992)Building Block sor Stumbling Block-s,pp.69.
- * Viner, J. (1950) Customs Union Issue. New York: Carnegie Endowment for International Peace.
- * www.wto.org.